

LES DARRERES EXCAVACIONS ARQUEOLÒGIQUES: 1995-2001

ANTONIO MORO I GARCÍA
FRANCESC TUSET I BERTRAN

El conjunt de les esglésies de Sant Pere de Terrassa és el resultat d'un seguit de transformacions al llarg dels segles que en el seu estat actual planteja problemes interpretatius que obliguen a donar respostes als interrogants historicoarqueològics plantejats a partir tant de les excavacions antigues com de l'observació de les estructures visibles. Cal ressaltar la problemàtica derivada de les intervencions de Josep Puig i Cadafalch i de Jordi Ambrós, destacant la relació de les estructures basilicals anteriors amb la construcció romànica i l'actual absis de Santa Maria.

Les diverses campanyes arqueològiques dutes a terme des de l'any 1995 han posat de manifest una sèrie de restes (fig. 1) que en general han estat molt afectades per la constant utilització del lloc i, sobretot, per les excavacions arqueològiques i les obres d'adequació del recinte portades a terme des del final del segle XIX fins a l'any 1950. Els resultats que presentem tenen un caràcter parcial, atès que només la finalització de les excavacions de tot el recinte i entorn immediat permetran oferir una correcta interpretació del conjunt.

Les excavacions han donat a conèixer una successió de diverses fases d'ocupació des de l'època ibèrica fins a l'actualitat. No obstant això, aquí ens centrem en la fase cristiana, i més concretament a partir de la segona meitat del segle IV fins a les construccions romàniques del segle XII.

La primera intervenció arqueològica de l'any 1995 tenia com a objecte principal l'intent de donar resposta als problemes d'interpretació de la capçalera de Santa Maria. Com observem a l'angle nord-est de la capçalera (fig. 2), concretament entre la capçalera i el creuer de l'església, existeix una superposició d'estructures i diferències de paraments que no s'expliquen des d'elles mateixes: la façana nord de l'absis s'adossa a un parament, a manera de pilar,

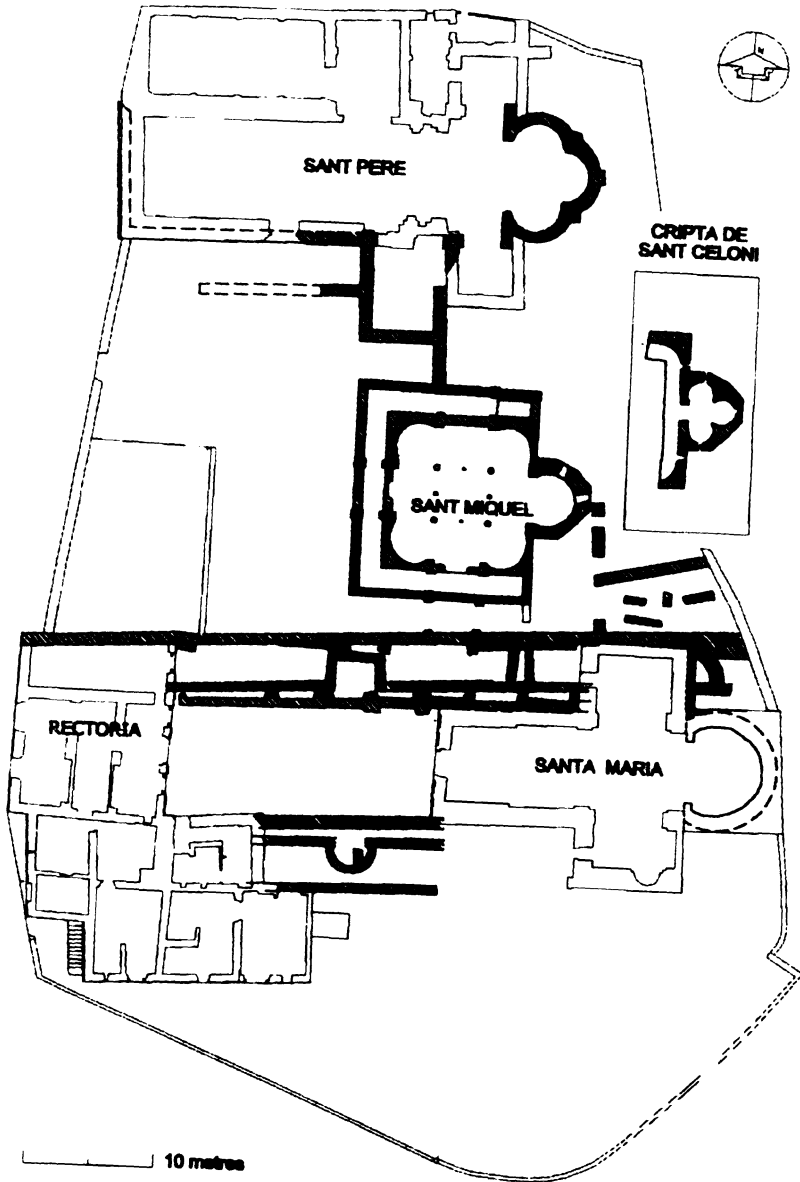

FIGURA 1. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Planta amb les estructures del segle IV al segle XII, representades amb tram més fosc.

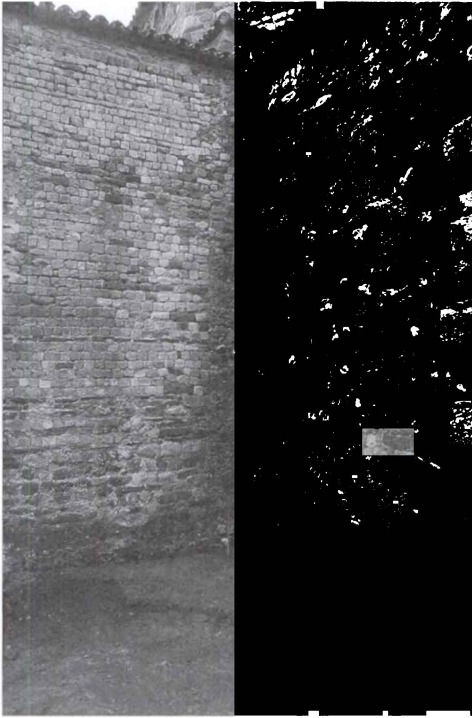

FIGURA 2. Angle nord-est entre el creuer i la capçalera de Santa Maria.

situat just a l'angle amb el creuer; de la mateixa manera, la façana est del creuer, refeta en època moderna, deixa entreveure les restes d'una volta lligada amb el dit pilar.

A partir de les informacions de Puig i Cadafalch i, sobretot, de Jordi Ambrós, els quals van restaurar les cobertes d'aquesta església, es plantejaven diversos problemes: en la volta de l'absis es varen utilitzar àmfors datades tropològicament en els segles V-VII; Jordi Ambrós observa la presència de dos arcs que es donen cara vista, el de l'absis i el del cimbori, l'arc de l'absis sembla que podria correspondre's amb el pilar visible en l'angle exterior.

Els resultats d'aquesta primera campanya d'excavacions realitzada en aquesta zona exterior de la capçalera de Santa Maria permeteren observar la conservació de restes de la fonamentació d'una capçalera més antiga (fig. 3). D'aquesta capçalera, només n'hem localitzat el mur, que delimitaria a est i nord una probable nau lateral nord o transepte, i una estructura de planta absidal o poligonal a l'est amb un contrafort exterior en la línia del seu eix (fig. 4). A partir del punt d'unió de l'absis amb l'angle nord-est del mur de la nau o transepte existeix un complex d'estructures que interpretem com un contrafort i un mur de conten-

FIGURA 3. Absis nord de la capçalera de Santa Maria Antiga.

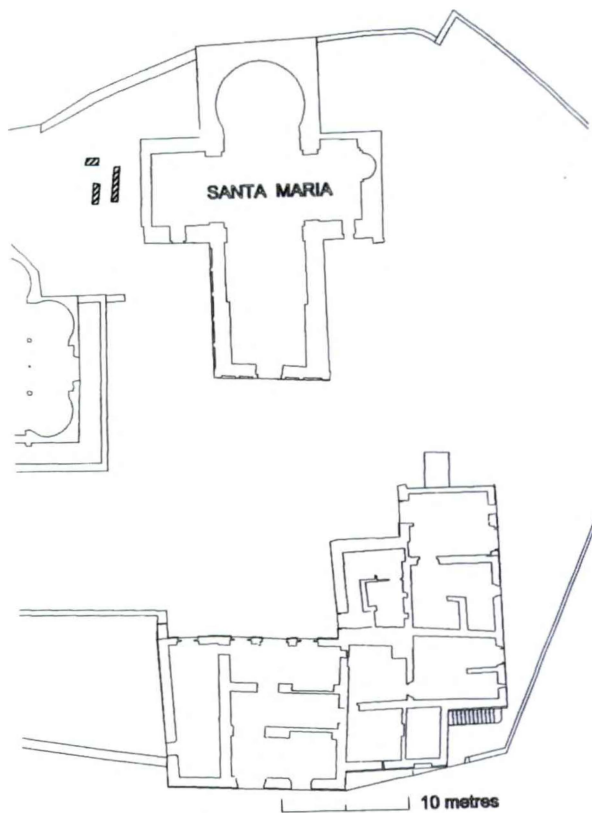

FIGURA 4. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. En tramat, les construccions del segle IV.

ció, necessaris tots dos, atesa la situació topogràfica de l'església al vessant del marge del torrent. Aquestes restes estan construïdes sobre un nivell de terraplè en tota la zona, que pot datar-se a partir del segle VI. D'altra banda, l'excavació al peu de la façana nord de l'absis de Santa Maria va permetre constatar que l'actual façana, a nivell de fonamentació, correspon a un afegit posterior, sense determinar-se'n la datació. Aquest afegit amaga el que es pot interpretar com l'inici d'un absis major, de manera que a nivell de fonamentació es repeteix el mateix que pot observar-se en la façana, el seu adossament (fig. 8 i 10). Així mateix s'ha pogut constatar que el pilar de l'angle, abans esmentat, arrenca de la mateixa fonamentació d'aquesta nova capçalera. A efectes de fer més fàcil i entenedor el discurs la coneixem amb el nom de Santa Maria Antiga.

La següent campanya d'intervenció arqueològica, als anys 1996-1997, va comportar la continuació dels treballs iniciats l'any 1995, amb l'objectiu de relacionar les estructures localitzades l'any 1995, amb l'església de Sant Miquel, i amb les localitzades per Puig, els anys 1918-1920, a l'exterior nord i oest de Santa Maria.

Els resultats d'aquesta intervenció determinaren, en primer lloc, la constatació de diverses fases constructives anteriors a l'edifici de Santa Maria Antiga localitzat a la campanya anterior, que mantenien una orientació igual que aquest últim, d'est a oest, i tots es perllongaven sota l'actual edifici de la rectoria. Les estructures localitzades eren, en bona part, conegudes a partir de les intervencions de Puig i Cadafalch (fig. 5, 6, 7 i 8).

Pel que fa a la relació de Santa Maria Antiga amb l'actual església de Sant Miquel, no hem pogut constatar una relació estratigràfica a causa del rebaix realitzat per Puig i Cadafalch. Però, sí que hem pogut observar certs indicis que permeten considerar llur relació. Sobretot en l'existència de fonaments de contraforts situats en el mur del corredor exterior de l'edifici de Sant Miquel que es corresponen, per una banda, amb els contraforts de l'actual façana de Sant Miquel i, per una altra, amb sengles pilars oposats situats en el mur nord de l'edifici de Santa Maria Antiga localitzat en 1995 (fig. 8), donant a entendre que el dit edifici i Sant Miquel amb el seu corredor van ser construïts alhora.

Així mateix s'ha constatat l'existència de restes de tombes a l'interior del corredor de Sant Miquel. Aquestes tombes foren excavades en el mateix moment de la construcció de l'edifici i del seu corredor.

La intervenció arqueològica de 2001, dins els objectius generals d'excavació del recinte de Sant Pere, es proposa completar el coneixement del corredor exterior de Sant Miquel, la relació entre Sant Miquel i Sant Pere, i resoldre els problemes que planteja la superposició d'estructures i les diferències de paraments apreciables a la façana sud de Sant Pere: la nau romànica de Sant Pere s'adossa a

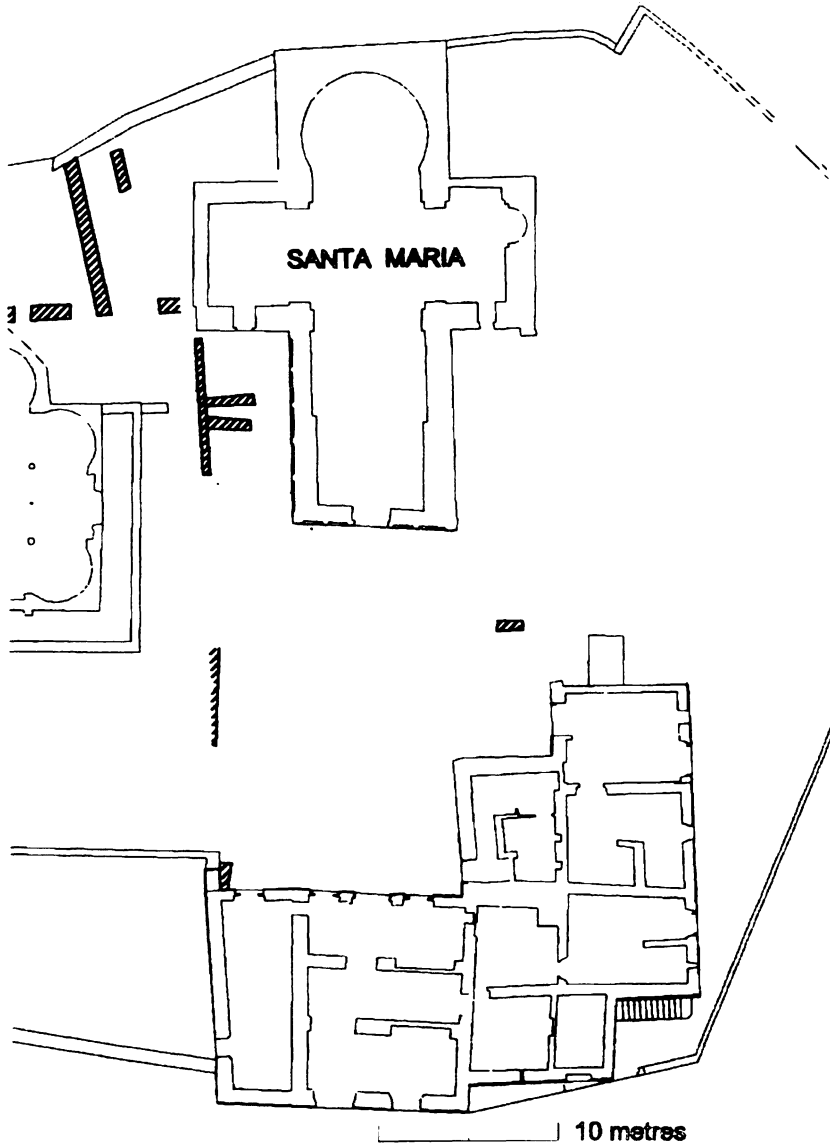

FIGURA 5. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. En tramat, les primeres construccions cristianes. Segles IV i V.

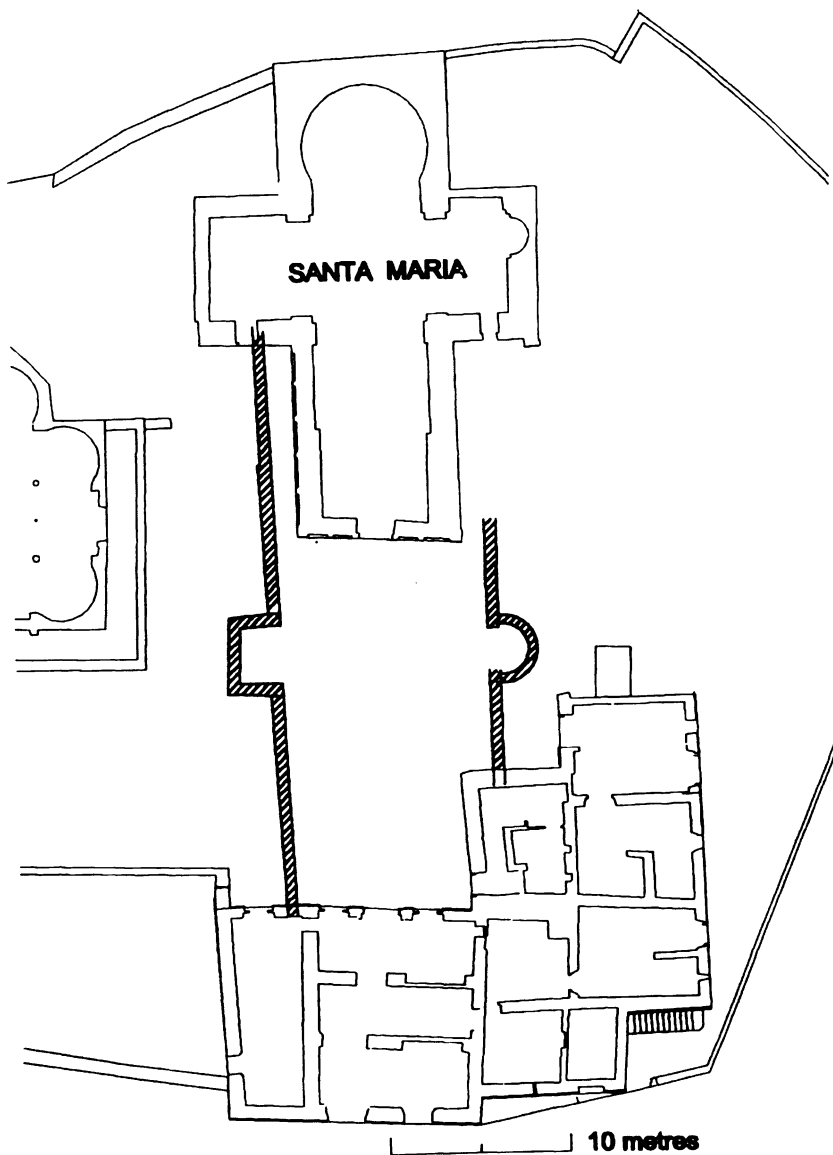

FIGURA 6. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. En tramat, les primeres construccions cristianes posteriors al segle V. Primera fase.

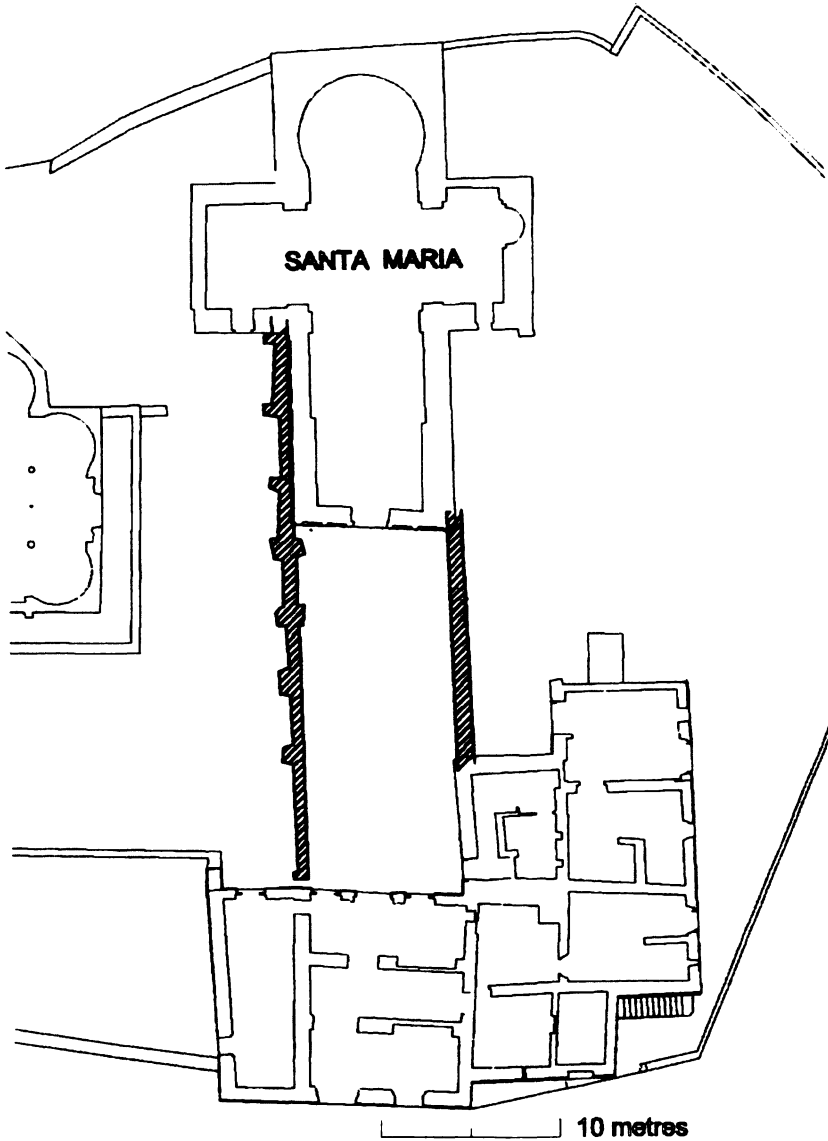

FIGURA 7. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. En tramat, les primeres construccions cristianes posteriors al segle V. Segona fase.

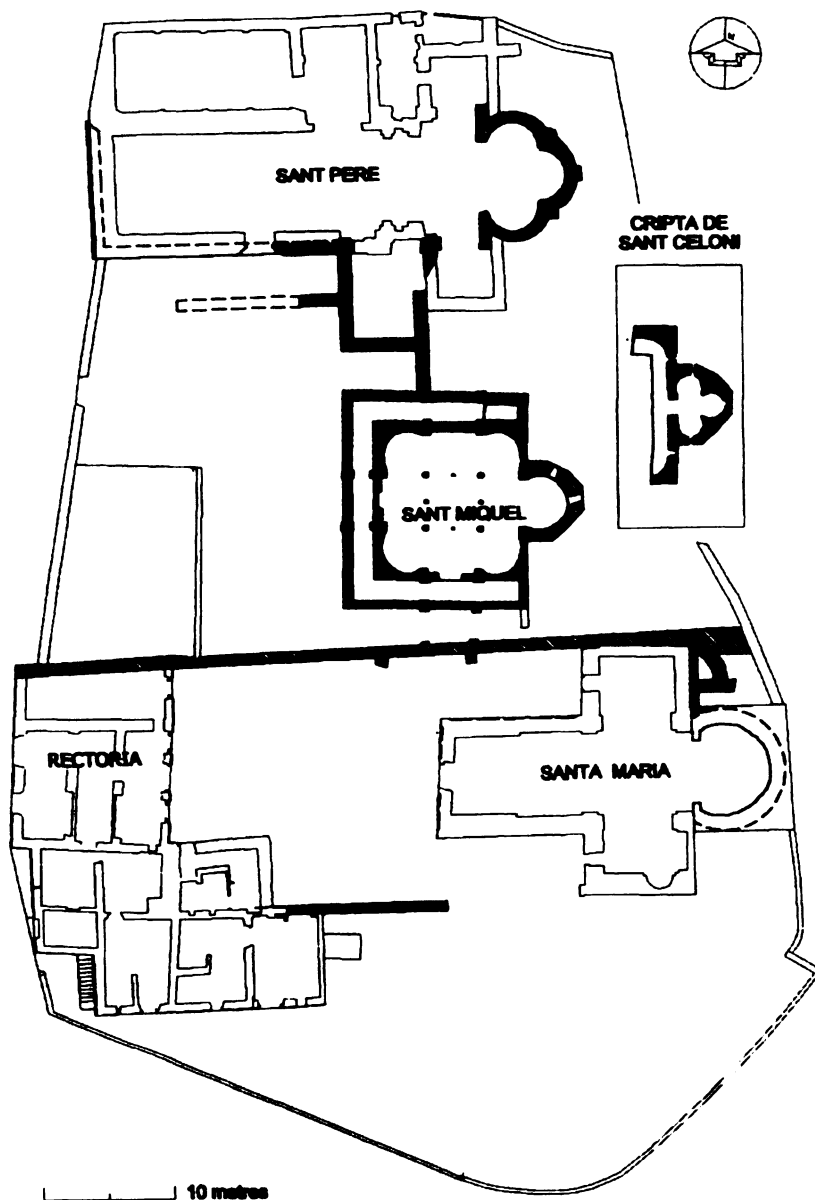

FIGURA 8. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. En tramat, les construccions cristianes a partir del segle VI.

FIGURA 9. Corredor nord de Sant Miquel on podem apreciar l'espai dedicat a enterraments funeraris.

una capçalera anterior; es desconeix la planta de l'edifici que correspondria a aquesta capçalera (fig. 9).

Fins ara, aquesta intervenció ha permès constatar que sota l'actual nau de Sant Pere i a l'exterior sud d'aquesta es conserven les restes d'un edifici de tres naus amb creuer, relacionable amb l'actual capçalera. El braç sud de l'actual creuer és un afegit modern que s'adossa al mur est del creuer, ara descobert, de manera que amaga la relació entre l'absis trilobulat i el creuer de l'església ara descoberta (fig. 8). Això permet pensar en una capçalera de més complexitat i dimensions per a l'antiga església de Sant Pere, l'absis trilobulat de la qual no seria altre que l'absis principal. El mur est de l'antic creuer continua fins al contrafort del corredor nord de Sant Miquel, unint d'aquesta manera els dos edificis i marcant clarament una línia de façana contínua vers llevant. La construcció de la nau romànica es fa desmuntant sistemàticament la nau de Sant Pere Antic fins al límit inferior del parament de carreus, deixant enrasat el fonament sobre el parament inferior de morter i pedres irregulars (fig. 11).

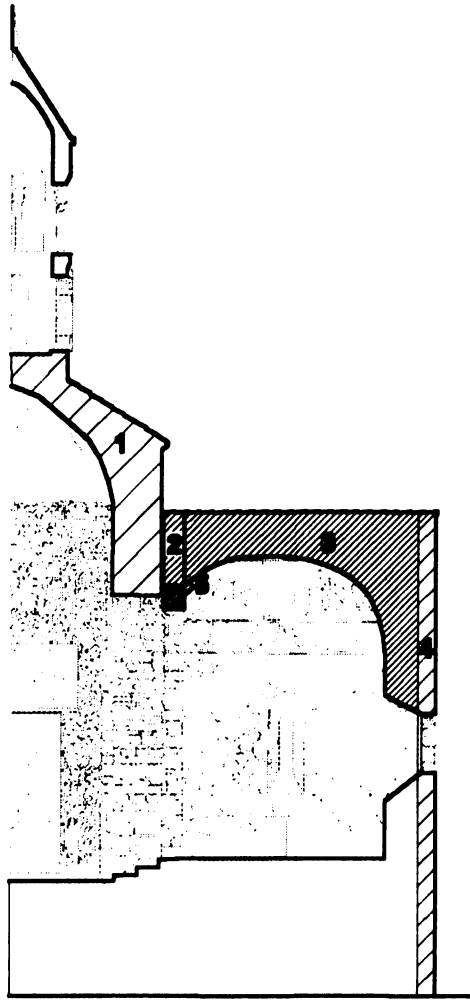

FIGURA 10. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Secció des del sud de l'església de Santa Maria.

1. Cimbori de l'església romànica, segle XII.
2. Arc localitzat per Jordi Ambrós.
3. Possible absis de Santa Maria Antiga.
4. Possible folre a l'absis de Santa Maria Antiga.
5. Arc afegit a l'absis de Santa Maria Antiga.

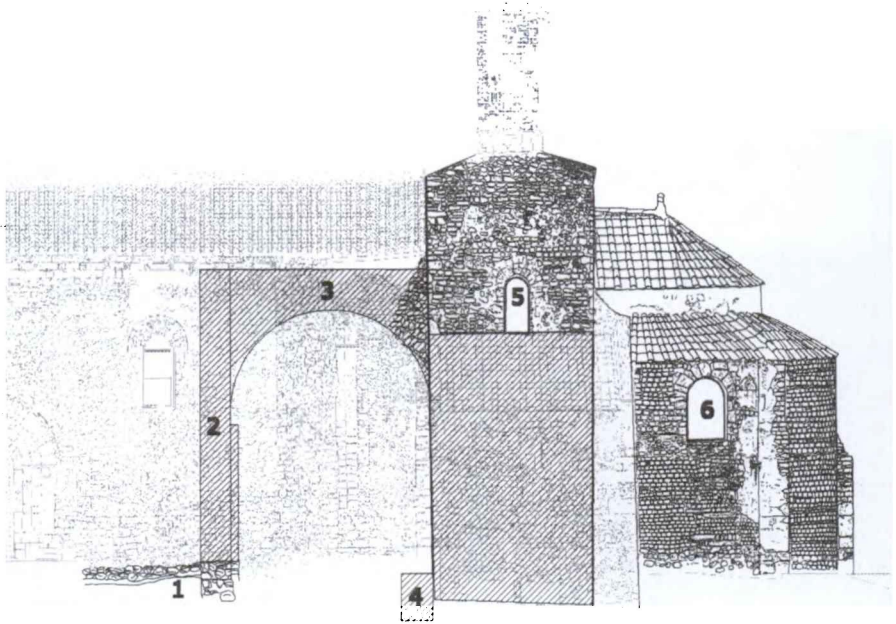

FIGURA 11. Conjunt monumental de les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Secció des del sud de la façana de l'església de Sant Pere. Representació en tonalitat més fosca de les restes conservades i suposades pertanyents a Sant Pere Antic.

1. Mur i pilar de la nau central de Sant Pere Antic.
- 2 i 3. Proposta d'interpretació de la unió del pilar i la volta del creuer de Sant Pere Antic.
4. Mur est del creuer de Sant Pere Antic.
5. Capçalera de Sant Pere Antic.
6. Absis principal de Sant Pere Antic.

FIGURA 12. Façana de Sant Pere vista des del sud, on apreciem la unió entre la capçalera de Sant Pere Antic i la nau romànica.

En el corredor nord i oest de Sant Miquel estem documentant el paviment, restes del mur de façana, en algun lloc de més de 70 cm d'alçada, i tombes en tot el seu interior (fig. 12).

Així mateix les excavacions entre l'antiga església de Sant Pere i Sant Miquel posen de manifest que el corredor de Sant Miquel ja fou amortitzat cap al segle XI i, cobert per terres, es va utilitzar de nou com a necròpoli.

CONSIDERACIONS FINALS

Amb les dades de què disposem fins al moment i depenent dels resultats de properes excavacions i de l'anàlisi dels paraments, es podrien fer les consideracions següents:

En un moment que caldria situar a partir del segle VI es porta a terme en el lloc de les esglésies de Sant Pere una gran intervenció edilícia que dóna lloc a un conjunt de tres edificis que amb un bon nombre de transformacions s'ha mantingut fins a l'actualitat.

Aquesta intervenció implica una amortització general dels edificis anteriors.

El nou conjunt s'organitza, per la part de llevant, ajustant les construccions al límit màxim de superfície que permet la plataforma entre les dues rieres.

En el cas de Santa Maria Antiga sembla que es podria tractar d'un edifici de fàbrica rectangular, que permet un edifici de tres naus amb continuïtat fins a l'actual rectoria. No queda clar quins serien, entre els localitzats per Puig i Cadafalch, els murs de la nau central. Quant a la capçalera, caldria pensar en tres absis: coneixem el situat al nord i cal considerar la possibilitat que l'absis central d'aquesta església sigui el que utilitza la romànica.

A Sant Miquel cal pensar en un edifici de planta central i tres portes, rodejat d'un corredor a nord, sud i oest. Sis contraforts en les línies del cimbori i fins als murs del corredor configuraven, de manera que desconeixem, els accessos a l'edifici, articulant la circulació cap al corredor i a l'interior a l'edifici. La presència en el corredor de tombes, la majoria construïdes en el mateix moment en què es bastia l'edifici és, juntament amb la cripta, l'argument de més pes per pensar en un edifici de caràcter funerari, a manera de mausoleu.

Pel que fa a Sant Pere, amb la informació de què disposem fins al moment, es pot pensar en un edifici de tres naus i creuer sobresortit, amb una capçalera complexa i, de moment, difícil de completar i interpretar. A manca de la conclusió dels treballs d'excavació i anàlisi d'estructures, sembla que el parament inferior de Sant Pere Antic es conserva per sota de tota la façana sud i oest de l'església romànica.

Els dos pilars en el mur nord de Santa Maria Antiga, en la línia del cimbori i dels contraforts de Sant Miquel, permeten pensar en la contemporaneïtat dels dos edificis i en la delimitació d'un espai tancat que no devia deixar, entre ells dos, res a cel obert. De la mateixa manera és clara la relació estructural i cronològica entre Sant Pere i Sant Miquel.

Sembla, doncs, que cal pensar per algun moment que és del segle VI o posterior en un conjunt de tres edificis, tancat a l'est per una línia contínua de tres capçaleres sobre el barranc, articulat entorn de Sant Miquel i tancat a oest de manera que només podrem conèixer a partir d'excavacions en el subsòl de l'actual plaça.

El conjunt que aquí proposem sembla el lògic i propi d'una seu episcopal com sabem que va tenir Ègara entre els segles V i VII.

BIBLIOGRAFIA

- AINAUD DE LASARTE, Joan. *Les esglésies de Sant Pere: Terrassa*. Terrassa, 1976. [2a ed., 1990]
- AMBRÓS I MONSONÍS, Jordi. «Les obres de restauració a l'antiga seu del bisbat d'Ègara». *QEM* [Barcelona], núm. 2 (1980), p. 101-112.
- «Obres de restauració dels edificis de la seu de l'antic bisbat d'Ègara: Baptisteri de Sant Miquel». *QEM* [Barcelona], núm. 8 (1982), p. 491-507.

- «Obres de restauració dels edificis de la seu de l'antic bisbat d'Ègara: Església de Santa Maria». *QEM* [Barcelona], núm. 10 (1982), p. 583-600.
- CASTELLANO I TRESSERRA, Anna; VILAMALA I ALIGUER, Imma. *Les restauracions de les esglésies de Sant Pere de Terrassa: L'actuació del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, 1915-1951*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1993, p. 5-36. [Monografies del Servei del Patrimoni Arquitectònic]
- GONZÁLEZ, Antoni. *A propòsit de Jeroni Martorell, Puig i Cadafalch i Torres Balbás*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1993, p. 37-56. [Monografies del Servei del Patrimoni Arquitectònic; 3]
- MORO, Antonio. «Revisió i interpretació de les superposicions basilicals de la Seu Episcopal d'Ègara». *Terme* [Terrassa], núm. 2 (1987), p. 42-54.
- MORO, Antonio; RIGO, Antoni; TUSET, Francesc. «Resultats de les excavacions arqueològiques a les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Campanya 1996». *Terme* [Terrassa], núm. 11 (1996), p. 17-18.
- MORO, Antonio; TUSET, Francesc. «Primers resultats de la segona campanya d'excavació arqueològica a les esglésies de Sant Pere de Terrassa. Campanya 1996-97». *Terme* [Terrassa], núm. 12 (1997), p. 12-14.
- PUIG I CADAVALCH, Josep. «La catedral visigòtica d'Ègara». *AIEC* [Barcelona], núm. 20 (1915), p. 747-753.
- «Basílica d'Ègara: Excavacions prop de l'església de Sant Pere». *AIEC* [Barcelona], núm. 31 (1927), p. 138-149.
- PUIG I CADAVALCH, Josep; FALGUERA I SIVILLA, Antoni; GODAY I CASALS, Josep. *L'arquitectura romànica a Catalunya*. Vol. I. Barcelona, 1909-1924. [2a ed., 1983]
- SERRA-RAFOLS, José de C.; FORTUNY, Epifanio de. *Excavaciones en Santa Maria de Egara (Tarrasa)*. Madrid, 1949. [Informes y Memorias de la Comisaría General de Excavaciones Arqueológicas; 18]
- Simposi Internacional sobre les esglésies de Sant Pere de Terrassa*, 20, 21 i 22 de novembre de 1991. Terrassa, 1992.

